

MUSTAFA REŞİD PAŞA'NIN SİYÂSÎ YAZILARI

M. Cavid Baysun

Mustafa Reşid Paşa'nın Paris ve Londra'dan İstanbul'a gönderdiği siyâsî yazıları, osmanlı diplomasisini tedkik edeceklere faydalı olacağı ümidi ile 1941 senesinden itibaren çıkmaya başlayan "Tarih Vesikaları" adlı dergide neşre başlamıştım. Bu dergi, muhtelif sayılarında 39 vesika intişar ettikten sonra kapanınca, elde bulunan bütün yazılar ortaya çıktıkça asıl değerini bulacak olan vesikaların da neşri durmuş idi. Tarih Dergisi'nin 9. sayısında 1250 senesine âid olup sonradan bulunan tahrîrâtı yayınladığım sırada evvelce toplanılanların da neşrine devam etmek ve bu sûretle geri kalan neşriyatı tamamlamak niyetinde idim. Bir takım sebepler yüzünden geri kalan bu tasavvuru bugün yerine getirmeğe başlarken vesikalara verilen sıra numarası üzerinde durmalıyız. Tarih Vesikaları'nda XXXIX numaraya kadar yürüyen Reşid Paşa tahrîrâtına Tarih Dergisi'ndeki 7 vesikanın da ilâvesinden sonra burada neşrine başladıklarımızı 47. numaradan başlatmak gerekir idi. Fakat bundan doğacak karışıklığı göz önünde tutarak, vaziyeti izah ettikten sonra yeni neşriyat için yeni bir sıra tertip etmeği daha elverişli buldum. Hatırlatmak lâzım gelen nokta sıra numarasından ziyâde tahrîrat tarihlerinin esas tutulması gerektiğidir.

1

Ma'ruz-ı bendeleridir ki

Bu def'a ba'z-ı husûsa dâir Mâbeyn-i hümâyun kitâbet-i mustelzimü'l-mefharetiyle mübâhî olan Said Beyefendi hazretlerinin kalemleriyle muharrerene devletlü Ahmed Fethi Paşa hazretleri taraflarından olarak bir kit'a tahrîrât-ı sâmiye zuhûr edip me'âlinde husûs-ı mezkûra müşârün-ileyh Said Beyefendi hazretlerinin me'muriyetleri dahi mezkûr olmak hasebiyle ana müteferri' ba'z-ı ifâdât

dahi yine mîr-i müşârün-ileyh hazretlerine olarak yazılıp leffen savb-ı sâmilere irsâl olunmuş olmağla keyfiyeti übbehtlû devletlû veli-ni'metimiz umûr-ı mülkiye nâzırı efendimiz hazretlerine bi'l-ifâde vâki' olacak emr u irâdeleri vechile sûret-i takdîmine inâyet ve bundan böyle o misillû vâki' olacak iş'ârâtın ne tarafa yazılması lâzım geldiği dahi bi'l-istîzan savb-ı çâkeriye iş'âr ve işâret buyurmaları niyâz-ı mahsûs-ı bendegânem idüğü ve bu husûsa dâir iş'âr-ı âlileri vuku'una değin bir şey iktizâ eder ise mîr-i müşârün-ileyh cânibine iş'âr olunacağı beyâniyle arıza-i âcizânem terkîmine ibtidâr kılınmış olmağla bi-mennihi teâlâ lede'l-vusûl keyfiyet ma'lûm-ı devletleri buyruldukda her hâlde lûtf u irâde efendimindir.

Fi 28 r sene 52

Mustafa Reşid

2

Ma'rûz-ı bende-i kemîneleri ki

Bu def'a İstefanaki Bey'in Nikola nâmında olan oğlu Dersaadet'de bağıteten gaib olmuş olduğundan ibtidâ-i emirde belki pederi bir maslahat-ı hafiyeye ile birine göndermişdir gibi mulâhazalar vâki' olmuş ise de sonradan ke'enne mersûmun ehl-i islâm-dan birinin haremine duhûle¹ cesâret etmesi sebebiyle hufyeten bahre ilkaa olunmuş olduğu ve bunu müteâkib gûyâ mersûm bu hareket-i nâ-be-câya cesâret etmiş ise de sonradan ele geçmiyerek firâr ettiği dahi rivâyet kılınmış olduğuna dâir Fransa gazetelerinin birinde bir havâdis görülmüş olmağla böyle bir keyfiyet-i garîbenin vuku'u takdirinde artık gazetelerin bir takım hezeyan yazacakları umûr-ı ma'lûmeden olduğuna binâen hakikat bilinip de onların önü kesdirilmek için fi'l-vâki' böyle bir şey olmuş ise iş'âra inâyet buyurmaları lâzım geleceği beyâniyle arıza-i âcizânem terkîmine ibtidâr kılındığı bi-mennihi ma'lûm-ı sâmilere buyruldukda her hâlde lûtf u irâde efendimindir.

Fi 25 ca 52

Mustafa Reşid

¹ Tarafımdan hâll-olunan bu şifreli yazının burasında 4, 19, 14 rakamlarından Reşid Paşa'nın kullandığı iki şifreye göre mânâ çıkarılmadı.

3

Ma'rûz-ı bende-i kemîneleridir ki

Bu def'a tahvil-i me'mûriyet cihetiyle taraf-ı çâkeriye ve atû-fetlû Beylikci Efendi hazretleri tarafına iktizâ eden tahrîrât-ı seniyye ve evrak-ı sâire irsâl buyrulmuş olduğunu mutazammın geçen şehri-cumâdelülânın on biri tarihiyle firistâde ve ib'âs buyrulan iki kit'a şikka-ı behiyyeleri bi'l-vusûl me'âl-i vâlâsı ma'lûm-ı bendegânem keyfiyyet-i muktaziye ve ifâdât-ı icâbiyye hâk-i pâ-yi vezâret-penâhiye olan ma'rûzatta beyân u iş'âr kılınmış olduğundan mutalâasından ma'lûm-ı devletleri buyrulacağı der-kâr olmağla sarf-ı nazar kılınmış olup fakat bu def'a taraf-ı çâkeriye olan emir-nâme-i hazret-i nezâret-penâhîde mûmâ-ileyh Beylikci Efendi hazretleri keenne Londra'nın havasiyle imtizâc edemiyerek keyfiyeti Dersaadet'e iş'âr etmiş olmasından ve İngiltere devleti ile Fransa devleti müttehid ve müttefik bulunmasından becâyiş-i me'mûriyet sûreti icrâ olunmuş vâdisinde ilân ve hattâ *Takvim-i Vekayi'e* dahi öylece tab' olunacağından bu taraflarda dahi ona göre ifâde olunması ve iki sefârete mahsûs maaşların yek-digere devri sırasında taraf-ı çâkeride bulunan ihtiyat poliçesinin dahi Efendi-i mûmâ-ileyh hazretleri tarafına itâ kılınması beyan ve bu sırada mûmâ-ileyh Beylikci Efendi hazretlerinin bi't-tasarruf ba'z-ı zuhûrat masârifi dahi şehriye-i muhassesi olan altmış bin kuruştan uyuşturmuş olduğu hikâye ve ityan buyrulmuş ve Efendi-i mûmâ-ileyh hazretlerine olan tahrîrât-ı sâmiyede dahi yüz elli bin kuruşluk ihtiyat poliçesinin ahz olunması emr ü iş'âr olunmuş olduğundan bu husûsun üzerine ba'z-ı keyfiyyâtın tahriri lâzım gelip şöyle ki ibtidâ devletlerin süferâsını tebdil ve tahvil etmelerine bi-hakkın itiraza kimsenin mahâlli olmıyarak ibtidâlarca fakat rusyalunun ba'z-ı vesveseye zehâbı melhûz iken maslahatın bu def'aki revîşi iktizâsınca ol dahi ber taraf olmuş olmasına ve Efendi-i mûmâ-ileyh hazretlerine büyük elçilik rütbesi ihсан buyrulmuş olduğundan fransalunun istihfâf ve istihkara haml etmelerine dahi mahâl kalmamış olacağına nazaran Efendi-i mûmâ-ileyhin İngiltere havasiyle imtizâc edemiyerek kendi inhâsiyle mübâdele-i me'mûriyetler ilân olunması mücerred Beylikci Efendi'nin muhâfaza-i vücûdu için kulunuz İngiltere'ye gönderilmişim yollu itikad olunmasıyla bu sûret hakk-ı bendegânemde bir nevi hakarete mah-

mül olmakdan gayrı mânâyı müfid olmayıp eğerçi hakk-ı âcizânem-de şâyân buyrulmakta olan itimâd-ı âlinin ve Efendilerimizin te-veccühât-ı hasanelerinin kadr ü şükrünü bilmez makuleden olmadığımıdan halkın diyeceğini kâyd etmez isem de bu keyfiyet İngiltere nezdinde dahi çâkerlerinin itibarsızlığını mucib olarak maslahatta muzırr olması vâhimesi hâtır-hırâş olarak herne ise bir şeydir olmuş olduğundan yâni şimdiye kadar elbette *Takvîm-i Vekayî*'e basılmış olacağından ana bir çâre yok ise de doğrusu bu taraflarca Beylikci Efendi'nin inhâsiyle Londra'ya me'mûr oldum denilmeklik pek güç olduğundan ba'z-ı suâl edenlere el-hâletü hâzihi ben buranın ve Beylikci Efendi hazretleri dahi Londra'nın ahvâlini biraz öğrenmiş olduğumuzdan galibâ bu vechile mübâdele-i me'mûriyet olunması bundan böyle dahi onlar buranın ve biz de oranın usûllerini tahsil ile ikimiz dahi ikmâl-i ma'lûmat etmeğimiz maksad-ı âlîsine mebni olmak gerektir yollu söylenmekte idüğü ve Paris'te büyük elçilik masârifâtı kırk beş bin kuruş ile idâre olunmasına nazaran Londra'da ba'z-ı şeylerin behâsında her ne kadar ba'z-ı mertebe tefâvüt bulunsa dahi orta elçilik altmış bin kuruş ile idâre olunmaklığa pek de tasarruf denilemeyeceğinden eğerçi bundan murad iki def'a taraf-ı çâkeriye ihtiyat poliçesi verilmesinden dolayı çâkerleri müsrifâne hareket etmişim yollu zann olunarak anı bu sûretle imâ etmek ise ma'lûm-ı devletleri buyrulduğu üzere ibtidâlar ihtiyat poliçesi İngiltere'ye gidip gelmek masârifîyle ba'z-ı ofiçiyel harc-ı rahlarına ve ba-irâde-i seniyye icrâ olunan ziyâfetlere sarf olunarak mahalleri ma'lûm olduğu misillü zikr olunan ziyâfetler masârifâtının Efendi-i mûmâ-ileyh hazretlerinin yaptıkları vechile mâhiyeden uyuşdurulmaması büyük elçilik masârifîyle orta elçilik masârifinin beyninde bulunan fark Paris ile Londra masârifâtı beyninde bulunan tefâvütte ziyâdece olmasından ve tarafeynin mâhiyeleri ise derece-i mütesâviyede bulunmamasından iktizâ etmiş olduğu ve sonraki ihtiyat poliçesi dahi otuz beş bin frankın beher adedi dörder kuruş itibâr olduğu hâlde yüz kırk bin kuruş demek olarak bundan ise mukaddemlerde taraf-ı vâlâlarına yazıldığı üzere saâdetlü binbaşı Rifat Efendi'ye iki bin beş yüz ve bir nefer ofiçiyale bin üç yüz ve faziletlü Hamdan Efendi dâilerine bin iki yüz ve saâdetlü Rûhüddin Efendi bendelerine dahi üç bin beş yüz frank ki şimdiye kadar cem'an sekiz bin beş yüz frankı itâ olunarak el-hâletü hâzihi yirmi

altı bin beş yüz frank bâki kalmış ise de çünkü buranın muayyen olan mâhiyesinden şimdiye değin akçe artmak şöyle dursun ba'z-ı aylarda yetiştirilemiyerek ilerüki aya mahsûben peşince bir mikdar akçe alınmak sûreti bi'd-defaât vâki' olmuş velhâsî! Hudâ bilür ki İngiltere'ye azimet masârifine sarfetmek için nezd-i bendegânemde akçe bulunmamış olduğundan Londra'ya azimet-i çâkerânem masârifi her ne mikdar tahmin olunur ise zikr olunan poliçeden ahz olunarak bakıyyesi Efendi-i mûmâ-ileyh hazretlerine itâ olunacağı velhâsî geçen sene çâkerlerine vâki' olduğu misillü İngiltere'ye her kim gitmiş ise sefâret-hâneden hâric mahallerde oturmuş olup hâlbuki buraya gelenlerin cümlesi sâye-i şevket-vâye-i hazret-i şâhânedede sefâret-hâne derûnunda oturduklarından başka Efendi-i mûmâ-ileyh hazretlerinin kendüleri dahi başka yere indirilmeyerek birlikde bulunduğumuzdan çâkerlerine muhasses olan mâhiyeden başlıca zuhûrâta sarf olunmak için akçe artıp artımayacağı işte bu mikyâsdan dahi tebeyyün edeceği ve işbu iş'ârât-ı çâkerânemden murâdım resmen Bâbîâlî'ye bildirmek sûreti olmayıp fakat ma'azallâhu teâlâ mürtekiblik ve müsriflik isnâdı gibi şeylere bir vechile tahammül edemeyeceğimden ancak zât-ı âlîlerinin ma'lûm-ı devletleri buyrulmak üzere yazılmış olmağla icâb ederse yalnız devletlü fehâmetlü velî-nî'metimiz mülkiyenâzırı efendimiz hazretlerine irâ'e buyrulup başka kimseye gösterilmemesi niyâz-ı mahsûs-ı bendegânem idüğü beyâniyle terkîm-i arzaya ibtidâr kılınmış olmağla bi-mennihi teâlâ lede'l-vusûl sûret-i hâl ma'lûm-ı vâlâları buyruldukda her hâlde lütf u irâde efendimindir².

Fi 6 e 52

Mustafa Reşid

4

Londra sefiri Amedci Bey ve Paris sefiri Beylikci Efendi bendeleri tarafından müştereken vürüd eden tahriratın hâllidir :

Tunus ve Cezâyir maddelerine ve devletlü Beylikci Efendi hazretleri bendeleriyle çâker-i kemînelerinin mübâdele-i me'mûriyet-i âcizânemiz irâde-i seniyyesine dâir reside-i dest-i ta'zîm olan

² Bu tahriratın oranın usûllerini tahsil ibâresine kadar olan kısmının hâlli sifre üzerine yazılmış olup mütebâkîsi tarafımdan çözülmüştür.

emir-nâme-i veliyyü'n-niamîleri Efendi-i mûmâ-ileyh hazretleri bendelerinin çend-rûz mukaddemce bu tarafı teşrifleri cihetiyle birlikte mutalâa olunarak meâl-i meâli-iştimalî rehîn-i iz'ân-ı bendegâne-miz olmuştur. İkimiz dahi velî-nimet-i âlem şehinşâh-ı iskenderhadem efendimiz hazretlerinin kul ve kölesi bulunduğumuza ve her nerede olsa cümle hizmet ve me'mûriyetler dahi kendü zât-ı şevket-simât-ı şâhânelerine olacağına binâen abd-i kemterlerinin her hâl u mahâlde vüs'-i âcizânelerimiz mertebe hizmet-i me'mûremize can ve başla çalışmak akdem-i efkâr ve netice-i âmâlimiz olup işbu irâde-i seniyyenin bu tarafa vürûdunda dahi mutlaka kerâmât-ı bâhire-i hazret-i mülûkânedan olmak üzere Efendi-i mûmâ-ileyh hazretleri bendeleri bu tarafda bulunmuş olduklarından derdest-i tastîr olduğu iş'âr buyrulan nâme-i hümâyunların vürûdunda bu tarafda derhâl îlân-ı me'mûriyet olunacağı misillü taraf-ı ubeydânemden dahi derhâl İngiltere'ye azîmete müsâraat kılınacağı ve Cezâyir ve Tunus maddeleri el-hâletü hâzihi beynimizde müzâkere olunmakta olarak bu husûsa dâir Efendi-i mûmâ-ileyh hazretleri bendelerine irsâl buyrulan tahrîrât-ı âl'yeleri doğru Londra'ya gideceği cihetle henüz vürûd etmemiş olduğundan bi-mennihi teâlâ bugün yarın vusûlünde ol dahi beynimizde bi'l-kırâa netice-i mutalâat ve müzâkerât-ı âcizânemiz bi-mennihi'l-kerîm gelecek haftanın postasıyla hâk-i pâ-yi müşîrilerine takdîm kılınacağı ve geçenlerde hâk-i pâ-yi âlilerine iş'âr olunduğu vechile Fransa ministrolarının ekserisi isti'fâ etmiş olduklarından Başvekâlet inzi-mâmiyle Umûr-ı ecnebiyye nezâretine Büyük kamara âzâsından olup mukaddemlerde dahi bir kaç kerre dahi ministroluklarda bulunan Mösyö Molé³ tâyin olunmuş olmağla mücerred ma'lûm-ı âsafâneleri buyrulmak için iş'ara ibtidâr kılındığı.

5

Atebe-i bülend-mertebe-i veliyyü'n-niamilerine ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

³ Comte Molé'nin başvekâletine gelmesi 6 Eylül 1836'da olduğuna göre elimizde yalnız tarihsiz hâlli bulunan ve Fransız kabinesinin teşekkülünden bir gün sonra yazılan bu şifrenin tarihi 7 Eylül 1836 (=15 cumâdelülâ 1252) olmak iktizâ eder (Molé için bk. Ludovic Lalanne, *Dictionnaire historique de la France*, Paris, 1877, s. 1283).

Mısır mes'alesi üzerinde Fransa elçisi Amiral Roussin ile cereyân eden mücâbebât ve Mısır vâlisine bu aralık gösterilen muâmelât ve devletlü übbehetlü Reşid Paşa hazretlerine irsâl buyrulan tâlimat ve Amiral-i mûmâ-ileyhin Paris'e vürûdundan sonra ne vechile müzâkere-i maslahata mübâderet olunmasına dâir atû-fetlü Beylikci Efendi hazretleri bendelerine vâki' olan iş'ârât ve Rusya elçisinin bu maddeye dâir olarak irâd eylediği ifâdât keyfiyyâtından bahisle bu maddeden dolayı İngilterelü tarafına münâsib lisan kullanılarak şu maslahat-ı mühimmenin dilhâh-ı âlf vechile tesviyesine ihtimâm ve berükilerin bu vesile ile Mehmed Ali'nin istikrâr-ı sûret-i hâliyesine dâir iç yüzünde bir güne kurdukları dülâb-ı mel'anet olduğu hâlde İngilterelü ma'rifet ve nüfûzu ile istihsâl-i ibtaline her türlü ikdâm olunması irâde-i seniyyesine şâmil müştereken ihsan buyrulan emir-nâme-i âsafâneleri me'âl-i sâmisî ve bu husûs hakkında şeref-sudûr buyrulan nutk-ı hümâyunu ve irâde-i kerâmet-makrûn-ı hazret-i şâhânenin ve gerek Amiral-i mûmâ-ileyh ile mücâbebât-ı vâki'anın irsâl buyrulan sûretleri müeddâsî rehîn-i iz'ân-ı ubeydânem olarak vâki'a maslahatın derece-i müntehası şimdiden meydana konularak münâsib şey olmayacağından mübârek nutk-ı hümâyun-ı şâhâne ve gerek mücâbebât-ı vâki'a tamam hâl u maslahata muvâfık Mehmed Ali'nin hey'et-i hâliyesini evlâd u ahfâdına nakl ü tevârüs etmek üzere bir sûrete koymak öteden berü zamîr-i habâset-semîrinde merkûz olduğunda şübhe yok ise de ma'âzallahu teâlâ bu madde pek kerih ve muzîr olmasıyla bunun için derece-i nuhâda⁴ çalışılmak ve her hâlde mütebassırâne davranılmak akdem-i umûrdan olarak ale'l-husûs ki işbu emir-nâme-i âli-i âsafânelerinin vürûdunu müteakıb zuhûr eden Fransa gazetelerinde gûyâ Mehmed Ali bu aralık İskenderiye'den Mısır'a azîmet ve bütûn düvel konsoloslarını dahi oraya dâvet etmiş ve oğlu İbrahim'in dahi Suriye'den Mısır'a celbi zımında mahsûs vapur göndermiş olduğu ve bundan murâdı hafîdi Abbas Paşa'yı Mısır'da ve İbrahim'i dahi Suriye'de kendisine halef etmek üzere resmen îlân etmekden ibâret bulunduğu ve bu keyfiyet ebette İbrahim'in hasedine dokunarak Mehmed Ali'nin vefatından sonra beyinlerinde türlü şeyler zuhûruna sebep olacağı

⁴ Metinde 'ç' şeklinde yazılmış olan bu kelime ile ihtimâl *nihâye* denilmek istenmiştir.

fıkraları görülmüş olduğundan eğerçi Mehmed Ali'nin Abbas Paşa hakkında böyle bir kuruntusu olup da izhâr edecek olur ise İbrahim Paşa ile şimdiden beyinlerine beynûnet girerek pek kolaylıkla izmihlâline sebep olacağı âşikâr ise de bu herifin böyle li-muhâbâ evlâd u ahlâfını istihlâf dâiyesine düşürmesi havâdisi doğrusu zihn-i bendegânemi tahdiş etmiş olmağla İngilterelünün şu husûslara dâir ma'lûmat ve mesm'uâtı ne vechile olduğunu anlamak ve bir de Amiral Roussin ile cereyan eden mücâvebatı bunların duymamak ihtimâli olmayıp ale'l-husûs ki fransalı dahi her ne kadar bu maddenin bizim taraftan İngilterelüye şimdiden açılmamasını mukaddem söylemişler ise de elbette böyle bir madde-i nâzûke ve cesîmeyi başlı başına göremiyerek İngilterelüye ifâde edeceklerinden bizim taraftan keenne İngilterelü bigâne gibi tutularak maslahat bütûn ketm olunmuş sûretinde anlaşılmamak için İngiltere Umur-ı ecnebiyye nâzırı Lord Palmerston'a bu maddeden dolayı ba'z-ı mertebe söz söylenmesi bi't-tensib diğere arıza-i çâkerânemde beyân u iş'âr olunan gümrük ve Yunan maddeleri vesîle-i mülâkat ittihaz olunarak husûsat-ı merkumenin müzâkeresi akibinde Devlet-i âliyye ile İngiltere devletinin meveddet ü mahabbet ve emniyet ü mahremiyetleri şu vechile bu vechile olduğundan "size mahremâne bir şey suâl edeceğim" denilerek bu esnâda Amiral Roussin Dersaadet'den ve konsolos Mimant⁵ dahi İskenderiye'den gelmek üzere olup ba'z-ı rivâyâta nazaran Amiral Roussin dahi Mısır maddesinden dolayı ba'z-ı müzâkerât için kendüsünü devleti tarafından dâvet olunmuş sûretinde göstermiş olduğundan "bunun üzerine bir güne mutalâanız vâki' olmuş mudur" yollu zamîri lede'l-istikşâf nâzır-ı mûmâ-ileyh tebessüm ederek "Cezâyir maddesi müstesnâ olmak üzere andan maadâ husûsatta Fransa devleti Devlet-i aliyye menâfi'ine sa'y etmek sûretinde ve bizi dahi her bâr Devlet-i aliyye lehine olacaklarından dolayı te'min etmekte olduklarından ben doğrusu Devlet-i aliyyenin menâfi'ine muzır ve Mehmed Ali'nin âmâline muvâfık Fransa devletinin bir harekette bulunacağını me'mûl etmem. Sizin fransaludan me'mûl ve mülâhazanız ne vechiledir" demesiyle "vâki'a ben dahi

⁵ Jean-François Mimaüt iki ciltlik bir *Histoire de Sardaigne* (1825)'nin müellifi olup 1830'dan 1837'ye kadar Fransa'nın İskenderiye konsoloslüğünde bulunmuştur (bk. L. Lalanne, *aynı eser*, s. 1276).

Fransa devletinden muzır bir şey me'mûl etmez isem de Devlet-i aliyye nezdinde İngiltere devleti dostluğunun kadr ü itibârı başkaca olduğundan isterim ki İngiltere devleti bize dâir olan şeylerin kâffesinden haberdâr olup da ana göre ifây-ı levâzım-ı dostiye himmet eylesin" denildikde "İngiltere devleti Devlet-i aliyye hakkında dostluk icrâsına her vakit hâzır ve âmâdedir" diyerek Amiral Roussin'in Paris'e gelişinin mebnâsını istizâh etmesiyle taraf-ı çâkeriden dahi "mesmû'-ı âcizâneme göre Devlet-i aliyye ile Mısır vâlisi beyninde bulunan ihtilâfın def'i maddesine me'mûriyet sûretinde Amiral-i mûmâ-ileyh ba'zı sözler tefevvüh edip eğerçi dilhâh-ı âliye muvâfık ve Devlet-i aliyye'nin şân u şevketine mutâbık olacak vechile def'-i ihtilâf ile şu sürünüp gitmekde olan bi-huzûrlukların aradan kaldırılması husûsuna müsâ'ade-i seniyye erzan buyrulacağı zâhir ise de bu maddesinin üss-i esâsı olan Berr-i Şâm'dan Mehmed Ali'nin külliyyen çekilmesi ve âdâb-ı tabi'iyeye kemâl ile riâyet etmesi kaziyyeleri olarak hâlbuki evvelki gün gördüğüm gazetelerde Mehmed Ali Paşa'nın İbrahim Paşa ve Abbas Paşa'yı istihlâfına dâir ba'z-ı fıkralar münderic olup bu misillü misli nâ-mesbuk keyfiyyât-ı garîbenin kuru kuruya havâdisi bile bütûn ezhân-ı müsliminin cûş u hurûşuna bâ'is ve bâdi olacağından Mehmed Ali Paşa şimdiki etvâr ve iddiâlarında oldukça uyuşulmak şöyle dursun bu hâller kendü üzerine hareket olunmakhğı icâb ettireceği bedîhidir" denildikde nâzır-ı mûmâ-ileyh "Ben o gazeteleri henüz görmedim; lâkin Mehmed Ali Paşa Zât-ı şevket-simât-ı hazret-i şâhânenin bir vâli-i mansûbu olup İngiltere devleti tarafından dahi dâima kendüsüne dirice lisan kullanılarak dâimâ itâat ve inkıyadda bulunması tenbih olunmakda olmağla bir vâli âdeme göre böyle oğlunu ve hafidini istihlâf dâiyesine düşmek ta'accüb olunacak şeydir; eğerçi bunun...⁶ hâsıl olacak şey değil ise de şununla başka surette uyuşulmanın çâresi bulunsa kem şey olmayıp fakat bu maddenin husûlü Mehmed Ali'nin Berr-i Şâm eyâletlerini bırakmasına muallâk tutulmakda ve fi'l-hakika bu husûsda herif kuve-i hâzırasına istinâd eylediğinden söz ile eyâletleri bırakmayıp bu keyfiyet ise iki tarafın dahi tedârükât-ı ihtiyatıyyesine sebep olmakda olduğundan ve şimdi Mehmed Ali

⁶ Şifrede ba kelimeden sonra gelen 4, 7, 25, 7, 6, 8 rakamlarından mânâ çıkarmak mümkün olmadı.

Paşa'nın böylece tedârükattan gerü durmasına dâir her ne söylene Devlet-i aliyye'nin tedârükâtını irâ'e ile kendü muhafazası zımında bu vechile hareket etmeğe mecbûriyetini beyân eylemekte idüğinden şu emniyetsizliklerin külliyyen def'iyle Devlet-i aliyye kendi mesâlih-i seniyyesine bakmak için bu Mehmed Ali bir ihtiyar ve alil âdem olarak bundan böyle çok vakit yaşamak me'mûl olmamak hasebiyle farazâ onun vefâtına kadar kendüsine ve mansıplarına bir şey denilmiyeceğine dâir taraf-ı eşref-i hazret-i şâhânenen bizlere va'd olunarak bizim tarafımızdan dahi Mehmed Ali'ye, «işte hakkında bu vechile müsâ'ade-i te'miniyye erzan buyrulmuş olduğundan artık senin Berr-i Şâm'da bu vechile asker tutmaklığa ve ubûdiyyete mugayir hareket etmeğe hakkın yoktur» yollu ifâde ile anın usûl-i hâliyyesine bir sûret verildikten sonra Devlet-i aliyye dahi tedârükât-ı ihtiyâtiyye mecburiyetinden vâreste olarak bir taraftan mesâlih-i dâhiliyyesine himmet buyursa yâni işte şimdi Revanduz tarafında vuku' bulan keyfiyet tahsine sezâ bir güzel şey olmağla bundan böyle gerek oraların ve gerek sâir Memâlik-i mahrûse-i şâhânenin kimseye te'addi ettirilmeyerek hüsn-i irâdeleri sûretine bakılsa ve memâlik-i islâmiyye'ye geçt ü güzâr eden seyyahların biri birini müeyyid vâki' olan ifâdâtına göre bunca münbit arâzi zirâatten hâlî ve bu kadar kesirü'l-aded ahâlî ticâret ve sinâattan gaafil olduklarından memâlik-i islâmiyye'ye dahi Avrupa devletlerinin ülkeleri misillü zirâat ve ticâret maddelerinin tervâciyle gün be-gün ma'mûr u âbâdân olarak bu vechile ahâlinin dahi celb-i kulûbuna himmet kılınsa velhâsıl Devlet-i aliyye gittikçe memâlikini imâr ve askerini teksir ederek meselâ Mehmed Ali'nin vefâtında oğlu veyâhud hafidi bu mansıpları hod be-hod zabt etmeçlik dâvâsında olsalar bile cebren def'leri istih-sâl olunacak derecede şimdiden tahsil-i kuvvet olursa münâsib olur; lâkin dostunuz rusyalu'ya buralarını suâl etseniz sizin ma'mûriyetiniz anlara bir nevi' harâbiyet demek olacağından o taraftan işideceğiniz nasihatler başkaca olur" vâdisinde tatvil etmiş olup çünkü nâzır-ı mûmâ-ileyh bu uzun sözleri ikmâl edinceye kadar akşam olarak tekrar sohbet etmeğe vakit kalmamış olduğundan bu kullarının dahi asl-ı murâdım şimdiden uzun uzun sohbet etmek olmayıp fakat herifin istihlâf dâiyesinde ne edeceklerini anlamaktan ibâret olarak li-llahi'l-hamd bunda dahi merâmına bir mutalâada olmadıkları siyâk-ı kelâmından anlaşıldığına binâen

bu lâkırdı bu merkezde birağılmak için taraf-ı çâkeriden "el-haletü hâzihi nizâmât-ı dâhiliyyeyi ve istihsâl-i ma'mûriyet-i memâlik madde-i ehemmesine taraf-ı eşref-i hazret-i şâhânenen şu vechile bu vechile himmet ve inâyet buyrulmakda olup Berr-i Şâm mes'elesi ise inceden inceye söylesilecek şey olmağla bundan böyle aralık aralık bir yere gelerek müzâkeresini ederiz" yollu hatm-i kelâm olunmuş olmağla ol dahi bi't-teslim "ben dâimâ müzâkereye hâzırım" diyerek vakt-i vedâ'da dahi "geçen hafta söylediğiniz şeyleri şimdi kâşki Lord Ponsonby'ye yazmamış olsa idiniz; zirâ Devlet-i aliyyenin İngiltere devletine mahabbet ü meveddeti ne derece olduğunu bildiğimden bu misillü şeylerin devleteyn bey-nine bir nev'-i bürüdet ilkaa etmesinden vesvese ederim" denildikde "siz bize her türlü hakaret muâmeleleri edin de biz hiç sesimizi çıkarmıyalım; böyle şey olurmu" gülerek "eğer henüz kurier⁷ çıkmamış ise de bugün yarın ihrâc olunmak üzeredir" kelâmiyle meclise hitâm vermiş olup nâzır-ı mûmâ-ileyhin ifâdâtından istidlâl olduğuna göre bunlar Mehmed Ali'nin efkâr-ı fâsidesine muvâfakat sûretinde görünmiyerek fakat şimdiki hâlde şemâte sizce def'-i ihtilâf kazıyyesini iltizâm etmekte olduklarından ve bundan muradları dahi itikad-ı çâkerâneme göre Devlet-i aliyye'yi bu gaaileden kurtarup da Rusya tarafında olan hudûdlar kuvvetlü bulundurulmak ve ma'nen ittifak muâhedesinin dahi hükmünü ilga ile rusyaluya Devlet-i aliyye umûruna ser-rişte-i müdâhale bırakmamak mutalâasından ibâret olacağından ve fransalunun Mehmed Ali hakkında başka türlü bir fikr-i kâsidleri olsa bile yine zarûri İngiltere şimdiki hâlde Mehmed Ali'yi vâhi dâvâlara düşüp de bir arbede çıkarmaklığı fransalu dahi tecvîz etmiyeceğinden ve fransalu'nun aralık aralık rusyaluya meyl göstermesi dahi bütün devlet ve milletin hey'et-i mecmû'asiyle bir meyl-i sahih olmayup fakat sâbık Charles X⁸ hakkında rusyalunun derkâr olan iltizâmını gevşetmek ve belki Fransa kiralı Louis-Philippe'in başkaca bir politikası gibi anlaşılıp her ne ise Fransa elçisinin Rusya elçisine tâlimat göstermesi derecesine varmayacağından ve ale'l-husus ki Amiral Roussin'in evvel-i emirde Dersaadet'de yapacağı şey olmayarak müzâkere-i maslahat için Paris'e alacak olduğuna ve bu gelişî dahi kendü istid'âsiyle vâki' olmuş idüğüne nazaran yedinde

⁷ Courier.

⁸ Metinde شارلى ديزر şeklinde.

tâlîmat olmak ihtimâli' olmayup bi'l-farz olsa bile Mısır hakkında tasavvur ettikleri şeyler rusyalu aleyhine demek olmağla Rusya elçisine tâlîmat göstermesi hiç yakışık almayacağından rusyalu her şeyde kullanmakda olduğu hilekârlık usûlünü bu maddede daha ziyâde icrâ etmecliği vazife-i zimmet bileceği iştibahdan âzâde olduğuna ve Mısır vâlisinin Devlet-i aliyye itâatine dühûliyle şu gaailenin ber-teraf olması rusyalunun memâlik-i islâmiyye hakkında olan kuruntularına pek muhâlif şey olmasıyla Mehmed Ali'nin hey'et-i hâliyesinin evlâd u ahfâdına nakl ü tevârüsünden dolayı fransaluya arz ettiği teklif maddesini mahsûsen maslahatı tas'ib etmek ve belki muhâbereyi netice verecek sûrete getirmek için yine kendüleri Mısır vâlisinin zihnine ilkaa ederek bu dâvâyâ teşvik etmeleri aaleb-i melhûz idüğine binâen rusyalu tarafından bu husûsa dâir îrâd olunan sözler kizb-i mahz hükmüne konulmak ve mümkün olduğu kadar bu maslahatlar İngiltere'den ketm olunmak lâzım geleceğinden bu tarafta Rusya sefâreti tarafından bu husûslara dâir taharri vâki' olur ise pek baş örtülü lisan kullanılacağından mûmâ-ileyh Beylikci Efendi bendelerine dahi ana göre emr ü iş'âr buyrulması menût-ı irâde-i seniyyeleri idüğü ve bu tarafda asl-ı müzâkere-i maslahat Amiral Roussin'in Paris'e vürûdu ile oranın müzâkerâtından anlaşılacak keyfiyete göre olmak iktizâ edeceğinden bu husûslara dâir her ne güne mücâvebe vâki' olur ise peyâ-pey cânib-i ubeydâneme bildirmesi mûmâ-ileyh Beylikci Efendi bendelerine iş'âr olunmak üzere olduğu ve müşârün-ileyh Reşid Paşa hazretlerinin maîyyetinde olan kuvve-i askeriyeye her ne kadar ziyâde olsa ol kadar teshîl-i maslahatı mücib olacağı ve ber-minvâl-i muharrer Lord Ponsonby'e gidecek tâlîmattan dolayı nâzir-ı mûmâ-ileyhin ağızı araşdırıldıkda evvelki meclis kadar şiddet sûreti müşâhede olunmamış olduğundan Lord Ponsonby Dersâadet'de bir takım şemâtetlere başlamaksızın ba'z-ı mahremiyet ve taltif muâmeleleriyle edeceği dâvây-i bâridin önü kesdirilmek me'mûl gibi görüldüğü beyânıyla ariza-i çâkerânem terkîm ve takdimine ibtidâr kılındığı in-şâ el-Kerim muhât-ı ilm-i âlî-i âsafâneleri buyruldukda her hâlde emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir⁹.

3 b 52

Mustafa Reşid

⁹ Hâl-edilmiş metnini ele geçiremiyerek yalnız "hurûf-ı ma'hûde" dedikleri şifre ile yazılmış aslını bulduğum bu vesika tarafımdan çözülmüştür.